

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У СОЦІАЛЬНОМУ ЗАХИСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

ROLE OF THE STATE IN THE SOCIAL PROTECTION OF THE POLICE

Князькова Л.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Донецький університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню проблем ролі держави у соціальному захисті поліцейських. Аналізуються нормативні акти, наукові дослідження та практика застосування законодавства щодо соціального захисту даної категорії осіб. У дослідженні охарактеризовано історію розвитку соціальної функції держави та розроблені теоретичні та практичні пропозиції та рекомендації. Авторка наголошує на тому, що соціальна держава повинна створювати необхідні передумови для того, аби її громадяни мали змогу забезпечити себе та свої сім'ї усім необхідним, не вдаючись до державної опіки. Доведено, що соціальна функція Української держави в своєму розвитку пройшла довгий і складний шлях – від заперечення можливості її існування як самостійної функції держави за часів соціалістичної держави етапу диктатури пролетаріату, до законодавчого закріплення, як пріоритетного напрямку діяльності держави. Визначено соціальний захист працівників ОВС як сукупність прав, пільг, преференцій, що не тільки наділяють цю категорію державних службовців, але й водночас забезпечують дієвий механізм належної реалізації й ефективного захисту цих прав. Встановлено, що через систему соціального захисту держава виявляє себе реально відповідальною за долю, добробут, майбутнє кожного громадянина. У дослідженні наголошується, що соціальна держава – це особливий характер взаємозв'язків між державою та індивідумом, а соціальний захист – один з визначальних зв'язків, спосіб втілення в життя соціальної державності. Зроблено висновок про те, що права окремих категорій осіб, які раніше були значимими в Україні, поступово звужуються. Зумовлюється це тим, що держава таким чином намагається приховати те, що вона не спроможна забезпечувати їх реалізацію. У статті вказується, що працівники поліції отримують найнижчу зарплату серед всіх працівників правоохоронних органів. При цьому навантаження у них більше ніж в інших правоохоронних інституціях. Авторкою наголошується, що соціальний захист поліцейських України має бути справедливим і пропорційним тому, що вони забезпечують безперервне й цілодобове виконання визначених законодавством завдань.

У дослідженні запропоновані зміни до законодавства України стосовно забезпечення та розрахунку грошового забезпечення поліцейським. Крім того, дослідниця пропонує розширити перелік банківських установ, у яких пенсіонери органів внутрішніх справ можуть отримувати пенсію.

На думку авторки, зміни до законодавства про соціальний захист працівників правоохоронних органів сприятимуть покращенню роботи поліцейських України, зниженню корупційних ризиків у системі органів Національної поліції та підвищенню їх іміджу в суспільстві.

Ключові слова: соціальна держава, соціальний захист поліцейських, соціальна функція держави.

The article is devoted to the study of the role of the state in the social protection of the policemen. Normative acts, scientific researches and practice of application of the legislation on social protection of this category of persons are analysed. The study describes the history of the social function of the state and developed theoretical and practical proposals and recommendations. The author emphasizes that a welfare state must create the necessary preconditions for its citizens to be able to provide themselves and their families with everything they need, without a state care. It is proved that the social function of the Ukrainian state in its development has come a long and difficult way – from denying the possibility of its existence as an independent (even non-basic) function of the state during the socialist state of the dictatorship of the proletariat, to legislative consolidation as a priority. The social protection of police officers is defined as a set of rights, benefits, preferences that not only give a set of rights to this category of civil servants, employees, but also provide an effective mechanism for proper implementation and effective protection of these rights. It is established that through the system of social protection the state is in fact responsible for the fate, welfare, future of every citizen. The study emphasizes that a welfare state is a special nature of the relationship between the state and the individual, and social protection is one of the defining links, a way of implementing social statehood. It is concluded that the rights of certain categories of persons who were previously significant in Ukraine are gradually narrowing. This is due to the fact that the state is thus trying to hide the fact that it is unable to ensure their implementation. The article states that police officers receive the lowest salary among all law enforcement officers. At the same time, their workload is greater than in other law enforcement agencies. The author emphasizes that the social protection of Ukrainian policemen should be fair and proportionate as they ensure continuous and round-the-clock implementation of the tasks set by law.

The study proposes the changes to the legislation of Ukraine regarding the provision and calculation of financial security for police officers. In addition, the researcher proposes to expand the list of banking institutions where retirees of law enforcement agencies will be able to receive their pension.

According to the author, the changes to the legislation on social protection of law enforcement officers will help to improve the work of Ukrainian police, reduce corruption risks in the system of the National Police and improve their image in society.

Key words: social state, social protection of the policemen, social function of the state.

Постановка проблеми. Діяльність і розвиток України нерозривно пов'язані з розвитком її державних інститутів, ефективне функціонування яких залежить від належного забезпечення з боку держави. Одним із важливих та необхідних державних інститутів у сучасних умовах є Національна поліція України.

Разом з тим, соціальний захист поліцейських залишається невирішеною проблемою, що створює перешкоди на шляху до розвитку та становлення стабільності у суспільстві. Поряд із безпосередніми витратами коштів на щоденні потреби Національної поліції України, завжди є потреба у наданні поліцейським належної допомоги, пільг, компенсацій за особливі умови служби. Розділ IX Закону України від 02.07.2015 року № 580-VII «Про Національну поліцію» [1] передбачає саме соціальний захист поліцейських. Поліцейські належать до тієї кате-

горії суб'єктів, які з огляду на виконання специфічних обов'язків та професійної діяльності постійно перебувають у зоні підвищеного ризику й небезпеки. Соціальний захист поліцейських є одним з видів соціального захисту населення, який має певну специфіку, що зумовлена статусом суб'єкта соціального захисту. Від рівня соціального захисту поліцейського залежить результативність діяльності Національної поліції як правоохоронного органу загалом. У зв'язку з недосконалістю національного законодавства про соціальний захист, що зумовлює низку невирішених питань, а також недостатньо його практичною реалізацією проблеми соціального захисту працівників Національної поліції і надалі потребують дослідження та пошуків найбільш ефективних шляхів вирішення.

Сутність соціального захисту поліцейського полягає у захищеності його як громадянина, що знаходить відобра-

ження у Конституції України, яка гарантує кожному громадянину право на соціальний захист. Працівникам правоохоронних органів законодавством України додатково передбачено соціальні пільги та гарантії у зв'язку зі специфічними умовами проходження служби та усіма негативними ризиками, пов'язаними зі специфікою служби. На поліцейського покладене важливе трудове й соціальне завдання – служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидіяти злочинності, підтримувати публічну безпеку і порядок [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання соціального захисту поліцейських, слугували предметом вивчення в наукових працях таких учених, як: Л.Л. Денисова [2], яка досліджувала проблеми правового регулювання соціального забезпечення працівників поліції; О.П. Клипа [3], яка проаналізувала особливості адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України; Д.О. Марусевич [4], який визначив адміністративно-правовий механізм соціального захисту поліцейських. Але враховуючи зміни, що відбуваються у законодавстві про соціальний захист, деякі питання залишилися поза увагою вчених.

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі аналізу теоретичних засад, законодавства та судової практики щодо ролі держави у соціальному захисті поліцейських виявити прогалини і запропонувати зміни до законодавства щодо соціального захисту працівників Національної поліції України. Відповідно до поставленої мети пропонується вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати роль держави у соціальному захисті населення;
- визначити поняття соціального захисту поліцейських та виділити його специфічні особливості;
- окреслити напрями соціального захисту працівників Національної поліції України;
- запропонувати внесення змін до законодавства України щодо соціального захисту поліцейських з урахуванням судової практики та позитивного досвіду інших країн.

Виклад основного матеріалу. Аналіз історичного розвитку системи соціального захисту та ролі держави в цьому процесі свідчить, що цьому процесу властивий цивілізаційний підхід, послідовна зміна соціальної політики держави разом зі зростанням цінності життя людини, її прав та свобод, у тому числі права на соціальний захист. На історичному відтинку часу з найдавніших часів до першої половини дев'ятнадцятого століття можна виділити два етапи цього процесу:

1) дистанціювання участі держави від регулювання соціально-забезпечувальних відносин (давні часи – перша половина шістнадцятого століття). Цей етап характеризується невизнанням державою потреби системної підтримки окремих верств населення. Соціальна підтримка нужденних носила періодичний характер, залежала від особистої волі, власної ініціативи князя, базувалася на неформалізованих звичаях;

2) зародження та становлення соціальної функції держави (друга половина шістнадцятого – перша половина дев'ятнадцятого століття). На даному етапі держава як регулятор суспільних відносин встановлювала певні пільги своїм громадянам, які можна назвати елементами соціальної підтримки.

З часом система цих пільг розвивається, окремі з них набули постійного характеру (майнова підтримка військових, службовців на випадок старості, інвалідності, поганого стану здоров'я, допомога їхнім сім'ям у разі смерті годувальника), проте цю підтримку отримувало обмежене коло осіб, на яких поширювалися відповідні гарантії. Це не стосувалось, наприклад селян та наймитів. У подальші історичні періоди роль держави в системі соціального забезпечення постійно видозмінювалася, удосконалю-

валася. Водночас вплив окремих негативних тенденцій, започаткованих у цей період (мінливість законодавства, постійний дефіцит бюджетних видатків на соціальні цілі, недосконалість державного управління сферою соціального забезпечення, соціальна несправедливість та нерівність, популізм та неринкові методи регулювання соціальної політики) відчувається і в наш час [5, с. 130].

Встановлюючи соціальні гарантії для осіб, зайнятих у сфері військової чи державної служби, діаметрально інший підхід влада здійснювала по відношенню до інших нужденних, пропагуючи державну зневагу до найбідніших верств населення. Першопричиною бідності, жебрацтва в першій половині вісімнадцятого століття держава визначила небажання працювати, тому власну функцію у подоланні, зменшенні цього соціального зла держава вбачала в потребі диференціації жебраків на працездатних та непрацездатних: перша категорія відправлялася на примусову працю, друга – на довічне утримання до соціальних закладів. Про жодну можливість отримання від держави якоїсь матеріальної підтримки не йшлося; навіть більше – влада ввела штрафи для тих, хто подавав подаяння, а також для поміщиків, вотчинників, у віданні яких перебували здорові жебраки. Стосовно останніх покарання були ще більш суворішими – биття батогами, таврування, каторжні роботи і т. і.

Соціальна функція Української держави в своєму розвитку пройшла довгий і складний шлях – від заперечення можливості її існування як самостійної (навіть неосновної) функції держави за часів соціалістичної держави етапу диктатури пролетаріату, до законодавчого закріплення, як пріоритетного напрямку діяльності держави. В статті 1 Основного Закону нашої держави Україна визначається, як незалежна, демократична, самостійна, правова соціальна держава, а людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [6].

Але на наш погляд, соціальна держава повинна створювати необхідні передумови для того, аби її громадяни мали змогу забезпечити себе та свої сім'ї усім необхідним, не вдаючись до державної опіки. І лише ті особи, котрі не можуть з тих чи інших об'єктивних, незалежних від них причин (наприклад, хвороба, вікова непрацездатність) утримувати себе, повинні одержувати від держави достатню допомогу з тим, щоб вести гідний людини спосіб життя. Ці завдання визначають не тільки соціальну відповідальність держави і суспільства стосовно своїх членів і, таким чином, відповідальність за соціальне забезпечення та задоволення соціальних потреб, але й соціальну відповідальність членів суспільства як один щодо одного, так і щодо усієї спільноти, а саме: обов'язок захисту, сприяння соціальному забезпеченню, відповідальність за колективну взаємодопомогу, виконання зобов'язань, що впливають із права власності, а також із завдань та діяльності держави, які роблять її здатною виконувати такі соціальні завдання.

Важливе місце у системі державного соціального захисту займає соціальна допомога. Це турбота держави про громадян, які потребують підтримки, сприяння у зв'язку з віком, станом здоров'я, спеціальним станом та малозабезпеченістю. Отже, завданням соціальної допомоги є полегшення матеріального стану людей незалежно від їх трудової діяльності.

Соціальний захист в Україні реалізується через матеріальне забезпечення економічно активного населення (шляхом соціального страхування); пенсійне забезпечення; соціальну допомогу найбільш вразливим категоріям; матеріальну допомогу сім'ям з дітьми; компенсації, індексації та пільги населенню; соціальне обслуговування тощо. Таким чином, соціальний захист здійснюється за допомогою соціального забезпечення та соціальної допомоги [7; 8; 9].

Поліпшення соціального захисту населення шляхом впровадження ефективних програм, сприяє поліпшенню життєдіяльності населення і стабілізує суспільство. Соціальний захист має системний характер – у вигляді законодавче встановлених постійних грошових виплат, компенсацій з державного або місцевого бюджетів і періодичний – у вигляді одноразової грошової або матеріальної допомоги з різних фондів або окремих осіб, тощо. Поняття «соціальний захист» у широкому розумінні визначають як діяльність держави, спрямовану на забезпечення формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті. У вузькому розумінні соціальний захист визначають як сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян, досягнення соціального прийняттого рівня життя [10, с. 36]. Тож соціальний захист населення тісно пов'язаний з соціальною державою.

Термін «соціальна держава» вперше з'явився в Конституції Федеративної Республіки Німеччини 1949 року. Зважаючи на пріоритет Німеччини в цій сфері, необхідно звернути увагу на визначення сутності соціальної держави, яке належить німецьким дослідникам. На думку Ганса фон Хаферкампа, соціальна держава, на відміну від адміністративної й ліберальної правової держави, є державою піклування про громадян, державою соціальних виплат і соціального розподілу. Ганс Браун і Матільда Ніхаус визначають сучасну демократичну соціальну державу як політичну організацію суспільства, де існування громадян є централізовано регульованим й упорядкованим піклуванням про них у всіх життєвих ситуаціях з боку держави, що виступає як первинна суспільна реальність сучасної демократії й обслуговується перетвореною економічним лібералізмом господарською системою, побудованою на принципах соціальної справедливості [11, с. 14-15].

Гуманістичну природу соціальної держави, її орієнтацію передусім на людину, соціальний захист як стратегічну мету можна простежити через визначення соціальної держави як такої, що базується на пріоритеті соціальних цінностей, насамперед права людини на гідне життя. Вважаємо, що соціальна держава — це принцип функціонування держави, відповідно до якого вона бере на себе захист соціально незахищених і піклування про соціальну справедливість. На соціальній справедливості наголошує також В. Д. Бабкін. На думку якого, соціальна правова держава покликана послідовно забезпечити в суспільстві реалізацію принципу соціальної справедливості – одного з найбільш загальних і визначальних критеріїв гуманістичної сутності суспільно-політичного устрою [12, с. 45]. Важливість громадянських прав підкреслює В. Гетьман, який під соціальною розуміє таку державу, яка бореться і здатна здійснити політику, спрямовану на забезпечення громадянських прав для всіх членів суспільства [13, с. 72].

Соціальну державу прийнято розуміти як таку, що орієнтована передусім на добробут всього суспільства та кожної окремої людини. Водночас досягнення стану соціального орієнтованої держави потребує належного життєвого рівня населення, здобутого, зокрема, політикою соціального захисту. Соціальний захист – центральна складова соціальної держави, адже його предметом є людина та можливості її всебічного розвитку. Він посідає одне з центральних місць у побудові соціальної держави, є одним з головних напрямів її соціальної політики. Соціальний захист – це практика, засіб втілення гуманістичної формули соціальної держави.

Через систему соціального захисту держава виявляє себе реально відповідальною за долю, добробут, майбутнє кожного громадянина. Можна говорити про те, що соціальна держава – це особливий характер взаємозв'язків між державою та індивідом, а соціальний захист – один

з визначальних зв'язків, спосіб втілення в життя соціальної державності. Соціальний захист конституційне закріплений у більшості цивілізованих країн. Він є однією з головних ознак соціальної державності. Без реалізації цієї ознаки будь-які розмови про соціальну державу залишаються гаслами й деклараціями [14, с. 44]. Щодо ролі держави у соціальному захисті поліцейських, то аналізуючи положення Закону України «Про Національну поліцію», виділяють наступні соціальні гарантії поліцейського:

- грошове забезпечення та інші види виплат у відповідності до законодавства України;
 - позачергове придбання квитків і розміщення у готелі під час виконання службових повноважень;
 - під час виконання службових обов'язків можливість користуватися всіма видами громадського транспорту приміського та міського сполучення;
 - безоплатне медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України;
 - пільгове санаторне лікування для поліцейського (оплата 25 відсотків) та членів їх сімей (оплата 50 відсотків);
 - першочергове право на отримання та покращення житлових умов у разі каліцтва, інвалідності або смерті поліцейського членам їх сімей;
 - щорічний психофізичний і фізіологічний диспансерний огляд;
 - одноразова грошова допомога у разі каліцтва, смерті, інвалідності поліцейського;
 - зарахування поза конкурсом до системи вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ дітей поліцейських із відповідним стажем роботи;
 - отримання компенсації у розмірі до 3 мінімальних заробітних плат за найм житла в іншому населеному пункті у зв'язку із проходженням служби [1]. Вважаємо за необхідне розширити зміст соціальних гарантій поліцейських, а саме: у наданні пільг при оплаті житла та комунальних послуг, медичному обслуговуванні на належному рівні, санаторно-курортному відпочинку поліцейських та членів їх сімей. Крім того, слід відзначити, що відповідно до ст. 22 Конституції України конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. У прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [6]. Та незважаючи на це положення, можемо спостерігати таку ситуацію в державі, коли права окремих категорій осіб, які раніше були значними, поступово звужуються. Зумовлюється це тим, що держава таким чином намагається приховати те, що вона не спроможна забезпечувати їх реалізацію. Прикладом цього є обмеження розміру пенсій поліцейським 70 відсотками грошового забезпечення [15].
- Слід відмітити, що працівники поліції отримують найнижчу зарплату серед всіх правоохоронних органів. При цьому навантаження у них більше ніж в інших правоохоронних інституціях Так, наприклад посадовий оклад окружних прокурорів в Україні станом на 1 січня 2022 року складає 25 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року [16]. На наш погляд, поліцейські мають бути добре оснащені як матеріально, так і технічно, аби оперативне реагувати на виклики, розкривати злочини та надавати допомогу громадянам. Соціальний захист поліцейських України має бути справедливим і пропорційним тому, що вони забезпечують безперервне й цілодобове виконання визначених законодавством завдань.

З огляду на здійснений аналіз законодавства щодо соціального захисту поліцейських та враховуючи наявну ситуацію в державі, слід відзначити, що працівники Національної поліції України не є на належному рівні соціально захищені. І це призводить, передусім, до неналежного виконання поліцейськими своїх професійних обов'язків, а також виникненню корупційних ризиків, що є негативним соціальним явищем у суспільстві, яке стри-

мує розвиток держави у всіх її сферах. Тож, Верховній Раді України слід запропонувати зміни до нормативно-правових актів діяльності поліції задля покращення соціального захисту поліцейських на основі міжнародного досвіду розвинених країн і практики застосування національного законодавства.

На нашу думку доцільно запропонувати зміни до законодавства України стосовно забезпечення та розрахунку грошового забезпечення поліцейським, зокрема щодо розміру посадового окладу 70 відсотків від кінцевої суми нарахування грошового забезпечення. Тобто грошове забезпечення поліцейських має складатися із 70 відсотків посадового окладу, а інші 30 відсотків – із визначених законодавством надбавок, доплат і премій. Підтвердженням нашого висновку є проект Закону України №6506-1 «Про внесення змін до статті 94 Закону України «Про Національну поліцію» щодо осучаснення розміру грошового забезпечення поліцейських, внесений народними депутатами України Медяник В.А., Павлюк М.В. та ін., зареєстрований у Верховній Раді України 06.01.2022 року [16]. Але вважаємо, що дата набрання чинності закону через сто вісімдесят днів після дня його опублікування є невідповідною. Вважаємо, що найшвидше прийняття цього закону та введення його в дію сприятиме зменшенню

напруженості у суспільстві та підвищенню іміджу поліції, а в кінцевому рахунку – стабільності в країні.

Також пропонуємо зміни до статті 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року щодо максимального розміру пенсії поліцейським, який не повинен перевищувати 100 процентів відповідних сум грошового забезпечення, а особам, які під час проходження служби брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і віднесені в установленому законом порядку до категорії 1, – 130 процентів, до категорії 2, – 120 процентів [17].

Крім того, необхідно розширити перелік банківських установ, у яких пенсіонери органів внутрішніх справ можуть отримувати пенсію.

На нашу думку, ці зміни сприятимуть покращенню роботи поліцейських України, зниженню корупційних ризиків у системі органів Національної поліції та підвищенню їх іміджу в суспільстві. Проведене дослідження не вичерпує всіх проблемних питань щодо соціального захисту працівників Національної поліції України. Подальшої розробки потребують питання перерахунку пенсій колишнім працівникам міліції у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення поліцейським.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року №580- VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379
2. Денісова Л.Л. Правове регулювання соціального забезпечення працівників поліції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2017. 20 с.
3. Клипа О.П. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2021. 22 с.
4. Марусевич Д.О. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту поліцейських: дис. ...: канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ / Національна академія внутрішніх справ України, 2021. 236 с.
5. Ткаченко Ю. Роль держави у сфері соціального забезпечення: історичний екскурс. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С.128-131.
6. Конституція України від 28.06.1996р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
7. Про страхування: Закон України від від 07.03.1996 № 85/96-ВР (Редакція станом на 01.01.2022) URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/stanovleniyepravoynovoyosnovydorevolutsionnogogosudarstvennogopensionnogoobespecheniya/viewer:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.02.2022).
8. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 2 березня 2000 року № 1533/II (редакція від 14.08.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text> (дата звернення 01.02.2021).
9. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV (редакція станом на 12.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-19#Text> (дата звернення 15.01.2022).
10. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2000. № 4. С.3-5-39.
11. Шаповал В. Конституційна категорія соціальної держави. *Право України*. 2004. № 5. С. 14-19.
12. Бабкін В. Д. Соціальна держава та захист прав людини. *Правова держава*. 1998. Вип. 9. С. 3-11.
13. Гетьман Г.П. Килимник Ю.В. Чи стане Україна соціальною державою? Бесіди про конституцію. К.: Пресс, 1996. 187с.
14. Москаленко В.В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8399/Moskalenko_Sutnist.pdf (дата звернення 14.02.2022).
15. Про запобігання економічній катастрофі та створення умов для економічного зростання: Закон України від 17 березня 2014 р. №1166-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166-18#n425> (дата звернення 02.02.2022).
16. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII (редакція на 11.07.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#top> (дата звернення 10.02.2022)
17. Про внесення змін до статті 94 Закону України «Про Національну поліцію щодо осучаснення розміру грошового забезпечення поліцейських: проект Закону України №6506-1, зареєстрований у Верховній Раді України 06.01.2022 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=7356 (дата звернення 14.02.22р.).
18. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 9 квітня 1992 року №2262-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 29. Ст. 399.